
CONSIDERAȚII PRIVIND UNELE IMPORTURI BIZANTINE LA NORDUL DUNĂRII DE JOS ÎN SECOLELE V-VII D.H.

de Dan Gh. Teodor

Cercetările arheologice privind legăturile existente în a doua jumătate a mileniului I d.H., între nordul Dunării de Jos și imperiul bizantin au reușit, în ultimii ani mai ales, să evidențieze prin rezultatele obținute, nu numai ponderea și diversitatea acestor relații, ci și permanența lor de-a lungul câtorva secole, subliniind în același timp considerabila lor contribuție la menținerea și consolidarea românității în această parte a sud-estului european.

După cum este bine cunoscut, prin poziția lor geografică în ansamblul zonelor aflate în vecinătatea nemijlocită a posesiunilor bizantine din Peninsula Balcanică, regiunile carpato-dunărene au reprezentat pentru Bizanț o importanță strategică și militară cu totul deosebită. Atacurile aproape continui ale numeroaselor grupuri de migratori care aveau drept consecințe dezorganizarea economică și administrativă a regiunilor afectate de la sud de Dunăre, periclitând permanent existența orașelor și satelor din imperiu, amenințând adesea direct chiar capitala – Constantinopolul – au fost printre principalele cauze pentru care Bizanțul a acordat o atenție sporită apărării *limes*-ului dunărean și a zonelor învecinate de la nord de el, cel puțin până la începutul secolului al VII-lea¹.

Preluând experiența statului roman cu privire la activitatea sa politică, militară, economică și culturală în regiunile de la nordul Dunării de Jos, imperiul bizantin a continuat-o amplificându-și eforturile de a include în sfera sa de influență populația autohtonă, romanică, de la nord de fluviu, singura pe care Bizanțul se putea sprijini în încercările sale repetate de a stăvili sau anihila pericolele provocate de invaziile numeroșilor migratori.

-
- (1) M. Sâmpetru, *Situația imperiului romano-bizantin la Dunărea de Jos la sfârșitul secolului al VI-lea și începutul celui de al VII-lea*, în *SCIV*, 22, 1971, 2, p. 217-242; Maria Comșa, *Unele considerații privind situația de la Dunărea de Jos în secolele VI-VII*, în *Apulum*, XII, 1974, p. 300-318; D.Gh. Teodor, *Romanitatea carpato-dunăreană și Bizanțul în veacurile I-XI e.n.*, Iași, 1981, p. 11-25.

Bogatele resurse existente în regiunile carpato-dunărene, precum mineralele, sarea, lemnul, grânelc, mieea și ceara de albine, animalele domestice și sălbatice, blănurile scumpe, chihlimbarul etc. care lipseau din zonele Peninsulei Balcanice, au întreținut interesul deosebit pe care Bizanțul l-a arătat permanent acestor teritorii. În acest context era firesc ca legăturile dintre locuitorii de la nordul Dunării de Jos și centrele economice ale imperiului să fie destul de active, de ele beneficiind în egală măsură, atât populația din spațiul carpato-dunărean, ca și aceea din posesiunile balcanice ale imperiului bizantin.

În legătură cu această intensă și diversificată activitate a Bizanțului în regiunile Dunării de Jos în general, cercetările arheologice întreprinse în ultimele decenii au reușit să scoată la iveală un număr considerabil de vestigii, pe baza cărora au putut fi clarificate multiple aspecte privitoare la amploarea, continuitatea și consecințele directe ale relațiilor care au existat între societatea locală nord-dunăreană și civilizația bizantină².

Printre numeroasele și variatele descoperiri arheologice care atestă concret multitudinea și permanența acestor legături de ordin economic și cultural, un loc aparte îl ocupă unele categorii de obiecte vestimentare, de podoabă și de cult, utilizate de populația de la nordul Dunării de Jos în perioada secolelor V-VII d.H. Asemenea vestigii, prin trăsăturile lor specifice, forme și ornamente, prin varietatea tipurilor, ca și prin circulația lor relativ limitată în timp și spațiu au fost și sunt considerate, încă, elemente importante și destul de sigure pentru încadrări cronologice și atribuire ct-no-culturale³.

Așa cum am mai amintit, asemenea obiecte prezintă o mare varietate de forme și ornamente, fiind produse în tehnici diferite, unele extrem de complicate, în regiunile carpato-dunărene predominând mai ales piesele prelucrate din bronz. Există însă și destul de multe exemplare care au fost făurite din argint și chiar din aur. Unele din obiecte au fost lucrate manual de orfevieri specializați, altele au fost produse în serie, prin turnare, în atelierele meșteșugărești din diferite părți ale imperiului.

(2) D.Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 27-42.

(3) A. Petre, *Contribuția atelierelor romano-bizantine la geneza unor tipuri de fibule "digitate" din veacurile VI-VII e.n.*, în SCIV, 17, 1966, 2, p. 255-276; D.Gh. Teodor, *Elemente și influențe bizantine în Moldova în secolele VI-XI e.n.*, în SCIV, 21, 1970, 1, p. 97-114; idem, *Considerații privind fibulele romano-bizantine din secolele V-VII e.n. în spațiul carpato-dunăreano-pontic*, în Arh. Mold., XII, 1988, p. 197-233; idem, *Piese vestimentare bizantine din secolele VI-VIII în spațiul carpato-dunăreano-pontic*, în Arh. Mold., XIV, 1991, p. 117-138; idem, *Éléments et influences byzantines dans la civilisation des VIe-VIIe siècles ap. J. Chr. au nord du Bas-Danube*, în *Etudes byzantines et post-byzantines*, II, București, 1991, p. 59-72; idem, *Fibule "digitate" din secolele VI-VII în spațiul carpato-dunăreano-pontic*, în Arh. Mold., XV, 1992, p. 119-152; Maria Comșa, *Quelques données concernant les rapports des territoires danubiens avec Byzance au VIe-VIIe siècles*, în RESEE, IX, 1971, 3, p. 377-390; I. Mitrea, *Influente bizantine în cultura materială și spirituală din regiunea subcarpatică a Moldovei în secolele VI-LX*, în SCIVA, 30, 1979, 2, p. 145-161.

În spațiul carpato-dunărean asemenea obiecte au fost lucrate și la comandă, fiind executate de către unii meșteri bizantini itineranți, altele însă au fost imitate după originalele venite din imperiu, de către orfevierii locali⁴. Totuși, numărul obiectelor lucrate local este mai mic, tehnica lor de producere, ornamentele și finisarea fiind inferioare pieselor importate din Bizanț. Multe din aceste obiecte au constituit, în anumite perioade, o adevărată “modă”, fiind permanent solicitate de către locuitorii de la nordul Dunării de Jos. Aceasta ar putea explica numărul destul de mare al unora din aceste categorii de obiecte în zonele amintite, ca și tehnica lor de producere în serie⁵.

În ceea ce privește obiectele vestimentare, trebuie amintite în primul rând fibulele de tip “romano-bizantin” (fig. 2), lucrate manual sau produse în serie prin turnare⁶, de asemenea “fibulele digitate” (fig. 3) de diferite tipuri, prevăzute pe appendicele terminal al plăcii piciorului cu mască umană și decorate cu motive vegetale, geometrice, cruciforme etc.⁷, la care se adaugă cataramele de centură de tip “Siracusa”⁸, “Sucidava”, “Salona-Histria”, “Păpa”, cele cu placa cruciformă sau cu placa ajurată⁹ (fig. 4). asemenea piese vestimentare, cu o evoluție și o cronologie în general destul de bine precizată, având prin bogata lor ornamentație, în multe cazuri și rol de podoabe, se întâlnesc pe întreg teritoriul carpato-dunărean, cunoscându-se până în prezent aproape 200 de exemplare de o mare varietate, lucrate din bronz mai ales, dar și din argint sau argint aurit.

Este important de reținut că investigațiile arheologice întreprinse până acum au relevat că, așa cum am mai menționat, unele din obiectele vestimentare atestate în regiunile de la nordul Dunării de Jos au fost produse și local. Astfel, la Drobeta-Turnu Severin a existat în secolul al VI-lea un atelier pentru turnat în serie diferite tipuri de fibule “romano-bizantine” și un anumit tip de cataramă⁹. Ateliere pentru produs diferite alte obiecte vestimentare au existat și în alte părți din regiunile carpato-

(4) V. Teodorescu, *Centre meșteșugărești din sec. V/VI-VII e.n. în București*, în *București*, IX, 1972, p. 77-92.

(5) D.Gh. Teodor, *op. cit.*, Iași, 1981, p. 33-42.

(6) A. Bejan, *Un atelier metalurgic din sec. VI e.n. de la Drobeta-Turnu Severin*, în *Acta Musei Napocensis*, XIII, 1976, p. 257-278; I. Mitrea, *Câteva fibule romano-bizantine descoperite în Moldova*, în *SCIV*, 24, 1973, 4, p. 663-666; D.Gh. Teodor, *op. cit.*, în *Arh. Mold.*, XII, 1988, p. 197-233.

(7) I. Nestor, C.S. Nicolaescu-Plopșor, *Der völkervanderungszeitliche Schatz Negrescu*, în *Germania*, 22, 1938, p. 33-41; J. Werner, *Slawische Bügelfibeln des 7. Jahrhunderts*, în *Reinecke Festschrift*, Mainz 1950, p. 150-172 și planșele; I. Nestor, *L'établissement des Slaves en Roumanie à la lumière de quelques découvertes archéologiques récentes*, în *Dacia*, N.S., V, 1961, p. 429-448; A. Petre, *Fibulele “digitate” de la Histria (partea I)*, în *SCIV*, 16, 1965, 1, p. 67-91; (partea a doua), în *SCIV*, 16, 1965, 2, p. 275-286; idem, *op. cit.*, în *SCIV*, 17, 1966, 2, p. 255-276; D.Gh. Teodor, *op. cit.*, în *Arh. Mold.*, XV, 1992, 119-152.

(8) D.Gh. Teodor, *op. cit.*, Iași, 1981, p. 36, fig. 8; Idem, *op. cit.*, în *Arh. Mold.*, XIV, 1991, p. 117-138; Al. Madgearu, *Despre cataramele de tip “Păpa” și unele probleme ale secolului al VII-lea*, în *SCIVA*, 44, 1993, 2, p. 171-182.

(9) A. Bejan, *op. cit.*, p. 257-278.

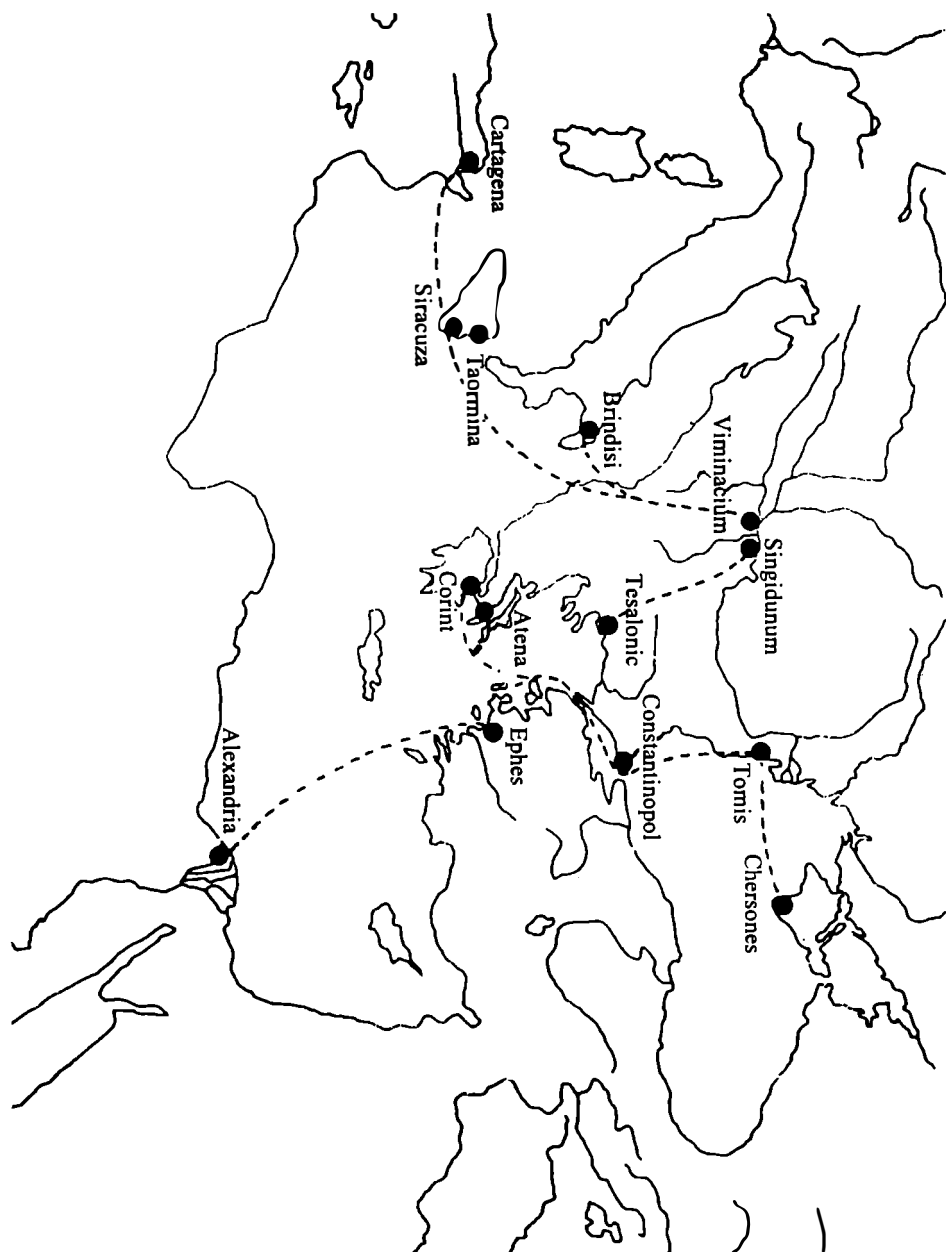

Fig. 1. Principalele căi comerciale din Bizanț în secolele V-VII.

dunărene, ca de exemplu pentru făurirea unor “fibule digitate”, după cum o dovedesc modelele amprentatoare, descoperite în Banat¹⁰ și în cartierul Tei din București¹¹, dar și pentru alte tipuri de obiecte vestimentare¹².

Alături de obiectele vestimentare, din Bizanț au fost importate și un număr destul de mare de obiecte de podoabă, dintre acestea remarcându-se îndeosebi cerceii prevăzuți cu pandantiv în formă de stea, unele tipuri de inele, brățări și pandantive, multe dintre ele ornamentate cu motive decorative specifice meseriilor artistice bizantine. Ca și în cazul pieselor vestimentare, o bună parte din obiectele de podoabă au fost lucrate în atelierele bizantine, folosindu-se, de la caz la caz, tehnici de producere diverse, unele extrem de complexe. Într-o mare măsură, asemenea obiecte au fost lucrate din bronz, billon sau argint, dar se întâlnesc și exemplare de lux, făurite din argint aurit și chiar din aur (fig. 5).

Așa cum am mai amintit, în perioada secolelor V-VII d.H. o mare răspândire au avut-o cerceii cu pandantiv în formă de stea, lucrați din argint, bronz și uneori argint aurit, fie în tehnica filigranării și granulării, fie turnați în serie, în tipare speciale¹³. Asemenea tipuri de cercei cu o largă răspândire în teritoriile imperiului dar și în unele părți ale lumii “barbare” nord-dunărene sau nord-pontice au fost produse în principal în atelierele din Peninsula Balcanică, precum și în cele din Crimeea, nordul Africii sau sudul Italiei.

Destul de răspândite la nordul Dunării de Jos sunt și alte tipuri de cercei, mai simpli, alături de care se întâlnesc și inele cu montura ornamentată, pandantive de diferite forme și dimensiuni, decorate cu motive vegetale sau geometrice, cruciforme etc., precum și brățări cu capetele îngroșate. Ca și în cazul obiectelor vestimentare, piesele de podoabă din perioada secolelor V-VII d.H. importate din Bizanț sunt specifice numai pentru această vreme, unele exemplare ajungând la nordul Dunării de Jos pe calea comerțului, ca urmare a solicitărilor numeroase determinate de “moda” bizantină, produse identice fiind atestate în toate regiunile unde influența bizantină s-a manifestat mai puternic.

Multe din obiectele de podoabă din secolele V-VII d.H. au fost produse și local în zonele carpato-dunărene, imitând originalele bizantine, de către meșterii autohtoni sau făurite de orfevieri bizantini itineranți. O atare activitate este dovedită de descoperirea unor tipare din piatră sau lut pentru turnat asemenea obiecte de podoabă, ca cele atestate pe teritoriul actual al orașului București¹⁴, Valea Budureasca-Prahova¹⁵ și din

- (10) N. Fettich, *Das kunstgewerbe der Awarenzeit in Ungarn*, în *Archaeologia Hungarica*, I, 1926, p. 32, pl. IV/21; L. Mărghită, *Banatul în lumina arheologiei*, III, Timișoara, 1985, p. 48, fig. 3/27.
- (11) D.V. Rosetti, *Siedlungen der Kaiserzeit und die völkerwanderungszeit bei Bukarest*, în *Germania*, 18, 1934, p. 207, fig. 1/4.
- (12) N. Fettich, *op. cit.*, *passim*; L. Mărghită, *op. cit.*, p. 43-61, fig. 3-6.
- (13) Maria Comșa, *op. cit.*, p. 377-390; D.Gh. Teodor, *Cercei cu pandantiv stelat din secolele VI-VIII d.H. din spațiul carpato-dunăreano-pontic*, în *Arh. Mold.*, XVIII, 1996 (sub tipar).
- (14) V. Teodorescu, *op. cit.*, p. 73-97.
- (15) R. Florescu, I. Miclea, *Strămoșii românilor. Vestigii milenare de cultură și artă*.

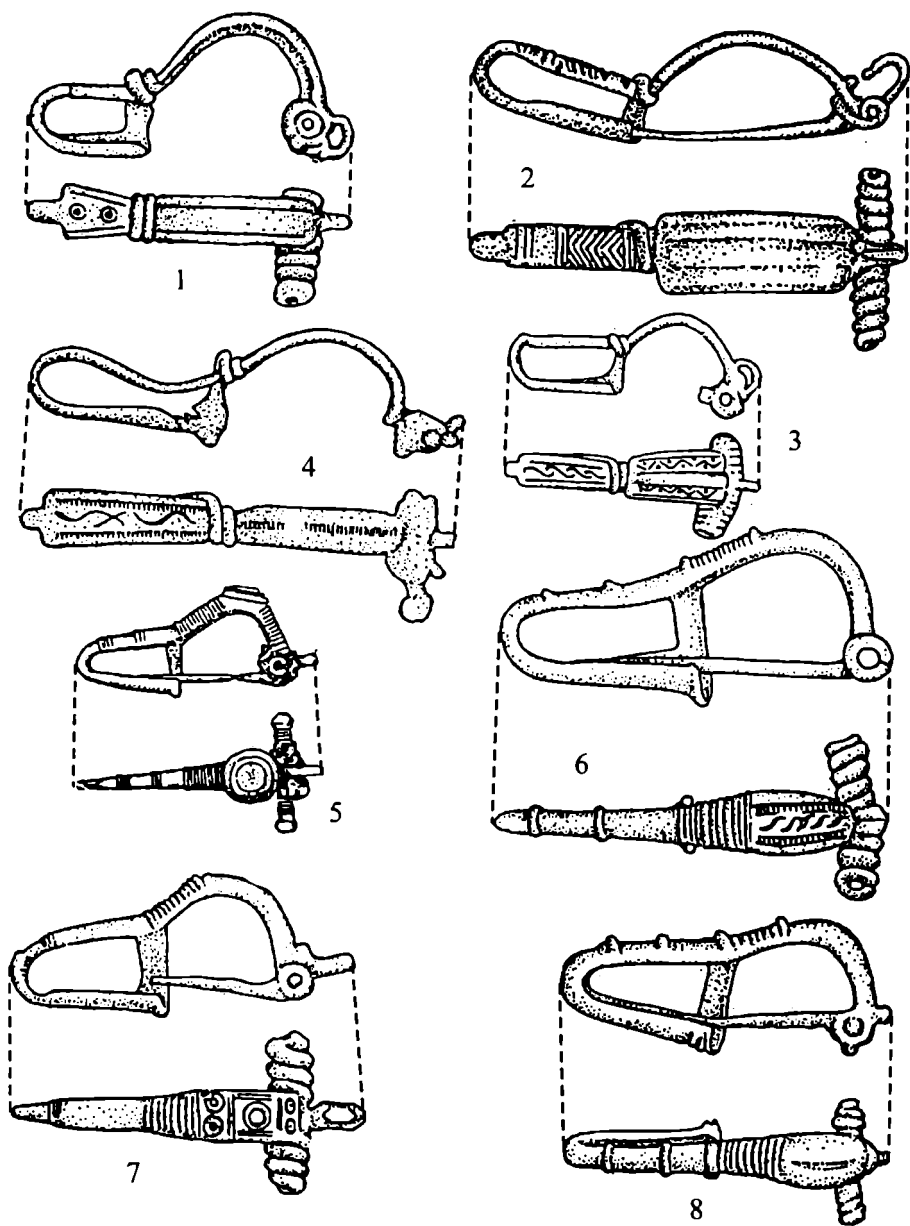

Fig. 2. Fibule romano-bizantine, cu piciorul înfășurat și turnate. 1, 3-4, Celei; 2, 6-8, Muntenia; 5, Clisura Dunării.

alte părți¹⁶ sau de matrițe din metal sau os pentru produs piese de podoabă în tehnica "presării", cum sunt cele aflate la Felnac-Arad¹⁷ sau Costești-Iași¹⁸.

O interesantă și importantă categorie de importuri din imperiu o constituie obiectele de cult, creștine. Varietatea lor este destul de mare, întâlnindu-se în proporții diferite de la o regiune la alta, piese care au fost utilizate la oficierea serviciului religios, cum sunt vasele liturgice din metal sau lut, candelabrele, opaițele din lut și metal, vasele mici pentru lichide sfințite, lingurițe euharistice, talismane, diferite obiecte cu simboluri creștine sau cu inscripții religioase, tipare pentru turnat cruciulițe-pendantiv, instrumente pentru ștampilat pâinea rituală, teracote, amfore și alte obiecte cu însemne creștine etc.¹⁹.

Dintre acestea mai importante sunt candelabrele, ca cel descoperit la Biertan²⁰ vasele pentru lichide sfințite, cum sunt cele aflate la Romula, Dierna, Biertan sau Moigrad²¹, lingurițele pentru împărțășanie, cum sunt exemplarele de la Deleni, Dierna, Botoșani sau Davideni²², la care se mai pot adăuga "tiparele" pentru presat pâinea rituală, scoase la iveală la Jabăr, Palatca sau Alcedar²³, vestigii care dovedesc existența unor preoți, conducători ai unor comunități creștine, deja organizate (fig. 6).

O mențiune specială merită și pendantivele discoidale din sticlă colorată, lucrate prin turnare, descoperite într-un mormânt de înhumare din necropola de la Mihălășeni, datând de la începutul secolului al V-lea²⁴. Unul din pendantive are imprimat

Daco-romanii, vol. 2, București, 1980, p. 212, nr. 821-822.

- (16) D.Gh. Teodor, *Teritoriul est carpatic în veacurile V-XI e.n.*, Iași, 1978, p. 20-21, fig. 5-6; idem, *op. cit.*, Iași, 1981, p. 31-32, fig. 10/6, 9; 11; 13.
- (17) L. Mărghită, *op. cit.*, p. 43-61, fig. 3-6.
- (18) D.Gh. Teodor, *op. cit.*, în *SCIV*, 21, 1970, 1, p. 102, 106, fig. 3-5; idem, *op. cit.*, Iași, 1978, p. 21, fig. 6.
- (19) M. Rusu, *Paleocreștinismul nord dunărean și etnogeneza românilor*, în *Anuarul Institutului de Istorie din Cluj-Napoca*, XXVI, 1983-1984, p. 35-62 și catalogul; idem, *Paleocreștinismul din Dacia romană*, în *Ephemeris Napocensis*, 1, 1991, p. 81-112; N. Gudea, I. Ghiurco, *Din istoria creștinismului la români. Mărturii arheologice*, Oradea, 1988; D.Gh. Teodor, *Creștinismul la est de Carpați de la origini până în secolul al XIV-lea*, Iași, 1991, p. 75-90, figurile 1-15.
- (20) N. Gudea, I. Ghiurco, *op. cit.*, p. 136-138, pl. I-II, cu bibliografia.
- (21) *Ibidem*, p. 138-141, 199, pl. III/Ac, 1-3; XI/Dh 4; XXXII; XXXVIII/GD4.
- (22) R. Florescu, I. Mică, *Tezaurul transilvane la Kunsthistorisches Museum din Viena*, București, 1979, p. 38-39, fig. 31-32; M. Gramatopol, *Dacia Antiqua*, București, 1980, p. 266-267, pl. XXVIII/7; N. Gudea, I. Ghiurco, *op. cit.*, p. 160, pl. XXXVIII/Ag.2-Ag.3; M. Rusu, *op. cit.*, în *Ephemeris Napocensis*, 1, 1991, p. 84, pl. XI/2, 4, 8; D.Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 81, fig. 4.
- (23) Ioana Hica-Câmpeanu, *Das Gräberfeld aus dem 4 Jahrhundert u.z. von Palatca (Kreis Cluj)*, în *Dacia*, N.S., XX, 1976, p. 27, 34, 35, fig. 7/2; 9/2-3; I. Stratan, *O ștampilă paleocreștină în așezarea daco-romană din satul Jabăr*, în *Noi Tracii-Buletin european*, XIII, nr. 73, Milano, 1980, p. 10-14, fig. 1-2, pl. 1/3; D.Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 80-81, fig. 3/1.
- (24) O.L. Șovan, *Un mormânt cu medalioane romane de sticlă din necropola de la Mihălășeni (jud. Botoșani)*, în *Arh. Mold.*, XI, 1987, p. 227-233.

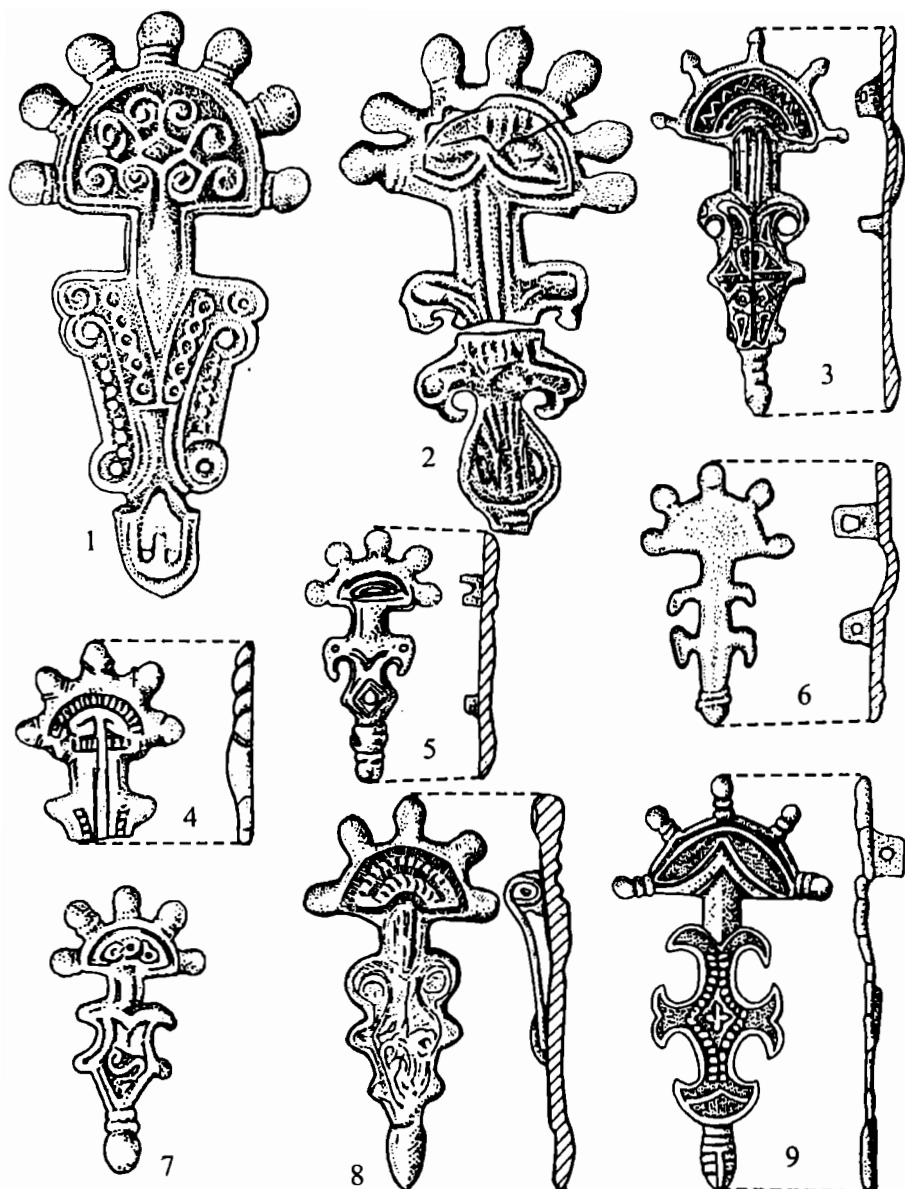

Fig. 3. Fibule "digitate" produse în Bizanț.

1, Ferigele; 2, Banat; 3, Fărcașele; 4, Felnac; 5, Săcueni; 6, Sarata Monteoru;
7, București-Tei; 8, Căscioarele; 9, Sarmizegetuza.

în relief o broască țestoasă înscrisă într-un cerc, al doilea are reprezentat un bust feminin, de asemenea înscris într-un cerc, iar al treilea are redată imaginea Proorocului Daniel, străjuit de-o parte și de alta de un leu. Descoperiri asemănătoare sunt cunoscute în teritoriile imperiului, în Dobrogea, printre vestigiile scoase la iveală la Callatis și Babadag-Topraichioi²⁵.

Aceste obiecte de cult, a căror existență aici este în mod cert legată de răspândirea pe scară largă a creștinismului în mediul autohton daco-roman și romanic, prezintă o importanță aparte, deoarece prezența lor la nordul Dunării de Jos în perioada secolelor V-VII demonstrează elocvent originea și vechimea acestui complex și unic fenomen de spiritualitate romană.

Multe din obiectele de cult creștine atestate aici au fost vehiculate la nordul Dunării de Jos prin intermediul căilor comerciale din zonele Mării Negre, centrele religioase de la Constantinopol și Tesalonic, dar și din Asia Mică fiind în perioada secolelor V-VII, deosebit de active. Astfel de obiecte sunt întâlnite mai ales în regiunile de la est și sud de Carpați, centrele creștine din Dobrogea având un mare rol în tranzitarea lor. Alte obiecte de cult au fost importate, folosindu-se probabil căile comerciale din vestul Peninsulei Balcanice, fiind produse în centrele religioase și meșteșugărești din Iliria sau din sudul Italiei și ajungând cu precădere în zonele Banatului și Transilvaniei²⁶. Totuși pentru multe dintre asemenea piese nu pot fi făcute diferențieri ale centrelor în care au fost produse.

Fără îndoială, din Bizanț, pe lângă obiectele menționate mai sus, au fost importate și altele, precum amfore pentru ulciuri și vinuri, grânc și alte produse agricole, unelte, stofe, sticlă etc. Într-un însemnat procent schimburile economice se efectuau în natură. Pentru produsele bizantine vândute, negustorii din imperiu achiziționau în schimb din regiunile de la nordul Dunării de Jos anumite soiuri de plante, animale domestice, miere și ceară de albinc, sare, blănuri de animale sălbatică, unele minerale, chihlimbar și poate și petrol²⁷. Prezența unui număr foarte mare de monede bizantine din bronz, mai rar din argint sau aur, în spațiul carpato-dunărean în perioada secolelor V-VII²⁸, demonstrează cu claritate că în tranzacțiile comerciale desfășurate aici s-a folosit frecvent și moneda imperiului, populația autohtonă din zonele respective având o îndelungată și bogată tradiție în utilizarea unui asemenea mijloc de plată.

Este interesant de reținut că, răspândirea unor obiecte vestimentare, de podoabă și de cult bizantine, de felul celor prezentate mai sus, ca și circulația monetară, în care

- (25) C. Preda, *Callatis. Necropola romano-bizantină*. București. 1980. p. 103-104, 113, pl. XXVI/M. 351, 1: XXXVI/M. 236, 2: LXXVI/M.228. 1: XC/M.351. 1: Cristina Opaît, *Două amulete de sticlă din nordul Dobrogei*. în *Peuce*. IX. 1984. p. 337. 696.
- (26) N. Vlăsa, *Interpretarea plăcuței gnostice de la Dierna*. în *Acta Musei Napocensis*. 11. 1974, p. 125-141; idem, *Două noi piese paleocreștine din Transilvania*. în *Acta Musei Napocensis*, 13. 1976, p. 215-230.
- (27) D.Gh. Teodor, *op. cit.*, în *Etudes byzantines et post-byzantines*, II. 1991. p. 61-64.
- (28) C. Preda, *Circulația monedelor bizantine în regiunea carpato-dunăreană*. în *SCIV*, 23, 1972. 3, p. 375-413; V. Butnaru, *Răspândirea monedelor bizantine din secolele VI-VII în teritoriile carpato-dunărene*, în *Buletinul Societății Numismatice Române*, LXXVII-LXXIX (1983-1985), 131-133, 1987, p. 199-234.

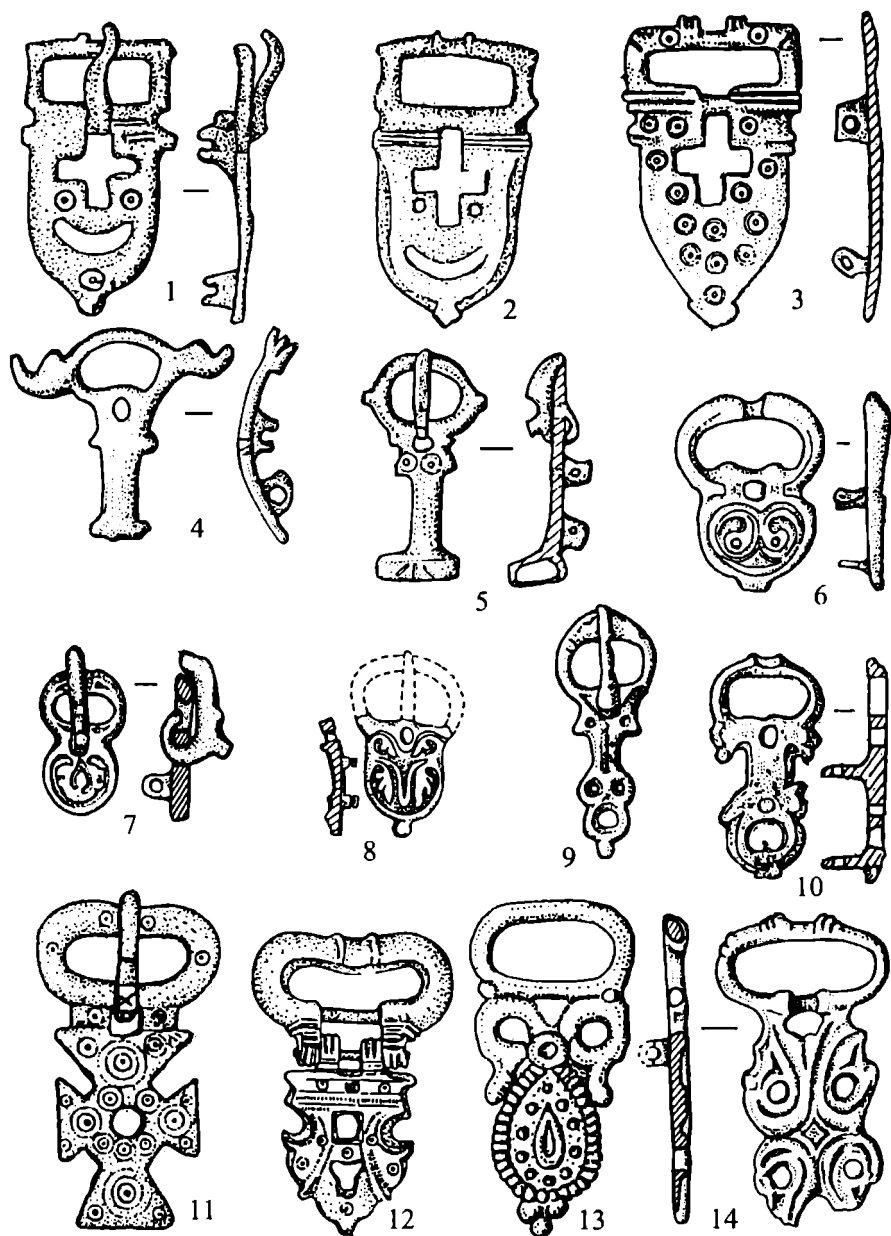

Fig. 4. Diverse tipuri de catarama bizantine.

1, Noșlac; 2, Celei; 3, Borniș; 4, 9, Sarata Monteoru; 5-6, 10-11, Bratei;
7, Botoșana; 8, Balta Verde; 12, Săbăoani; 13, Târnava Mare; 14, Butimanu.

moneda mărunță de bronz este predominantă, sunt caracteristice numai zonelor care erau efectiv în posesiunea statului bizantin sau a aceloră din imediata sa vecinătate, intrate constant în sfera de influență politică, militară, economică, culturală și spirituală a Bizanțului.

În legătură cu aceste realități, este necesar să reținem și constatarea că, analogiile numeroaselor descoperiri de factură bizantină de la nordul Dunării de Jos cu diferite exemplare atestate în anumite zone de la sud de fluviu sau alte părți ale imperiului, ca și existența acolo a unor importante centre de producție meșteșugărească și a unor vechi drumuri comerciale, indică limpede culoarele economice și culturale prin care asemenea produse au putut ajunge în spațiul carpato-dunărean.

Urmărind răspândirea unora din tipurile de importuri menționate, reiese că, în perioada secolelor V-VII d.H. au existat două principale căi de circulație a bunurilor și influențelor bizantine, una răsăriteană, străbătând Tracia, Moesia și Sciția Minor, alături de căile de navigație prin Marea Neagră și alta apuseană, prin provinciile Epir, Prevalitana, Illiria, Pannonia, Dacia Ripensis și Dacia Mediteranea, ca și prin căile navigabile din Marea Adriatică. O bună parte din importurile bizantine de la nordul Dunării au analogii și în regiunile sudice ale Italiei și în Sicilia²⁹, zone în care bizantinii erau efectiv prezenți și prin populația greco-fonă și unde, desigur, atelierele meșteșugărești țineau pasul cu "moda" de la Constantinopol sau din alte orașe din Peninsula Balcanică sau chiar din nordul Africii. Aceste identități pot fi explicate prin aceea că, negustorii bizantini din sudul Italiei și din Sicilia, folosind porturile din Siracusa, Taormina sau Brindisi, traversau Marea Adriatică spre țărmurile ei de răsărit, tranzitând prin Risinium, Naisus, Viminacium și alte centre produsele bizantine, în lumea barbară de la nordul Dunării mijlocii și inferioare. O atare ipoteză poate fi sprijinită și pe faptul că, în general, în perioada secolelor V-VII d.H. sud-estul Peninsulei Italice și Sicilia erau mult mai strâns legate de regiunile Peninsulei Balcanice, decât de restul regiunilor italiene.

Desigur, așa cum am mai menționat, o serie de importuri au ajuns la nordul Dunării inferioare și prin intermediul căilor comerciale din răsăritul Peninsulei Balcanice, vehiculându-se pe aici, pe lângă produsele atelierelor bizantine din zonele sud-estului european și altele specifice centrelor meșteșugărești din vestul Asiei Mici și din nordul Africii (fig. 1).

Într-adevăr, trăsăturile unor obiecte vestimentare, de podoabă și de cult, datând din perioada secolelor V-VII, atestate în spațiul carpato-dunărean, arată cu claritate că ele au fost produse în atelierele din Constantinopol, Corint, Atena și Tesalonic, din Peninsula Balcanică sau din Alexandria, Damasc, Antiochia, Efes și alte orașe din

(29) P. Orsi, *Byzantina Siciliae*, în *Byzantinische Zeitschrift*, 21, 1912, p. 180-211; idem, *Sicilia Byzantina*, Roma, 1942; M.C. Ross, *Catalog of the Byzantine and Early Medieval antiquities in the Dumbarton Oaks Collection*, vol. I. Washington, 1962, vol. II, 1966; Syna Ucnze, *Die Schnallen mit Riemen schlaufe aus dem 6 und 7 Jahrh.*, în *Bayerische Vorgeschichts-Blätter*, 31, 1966, 1-2, p. 142-181; J. Werner, *Byzantinische Gürtelschnallen des 6 und 7 Jahrhunderts aus der Sammlung Diergardt*, în *Kölner Jahrbuch für Vorgund Frühgeschichte*, 1, 1955, p. 36-48.

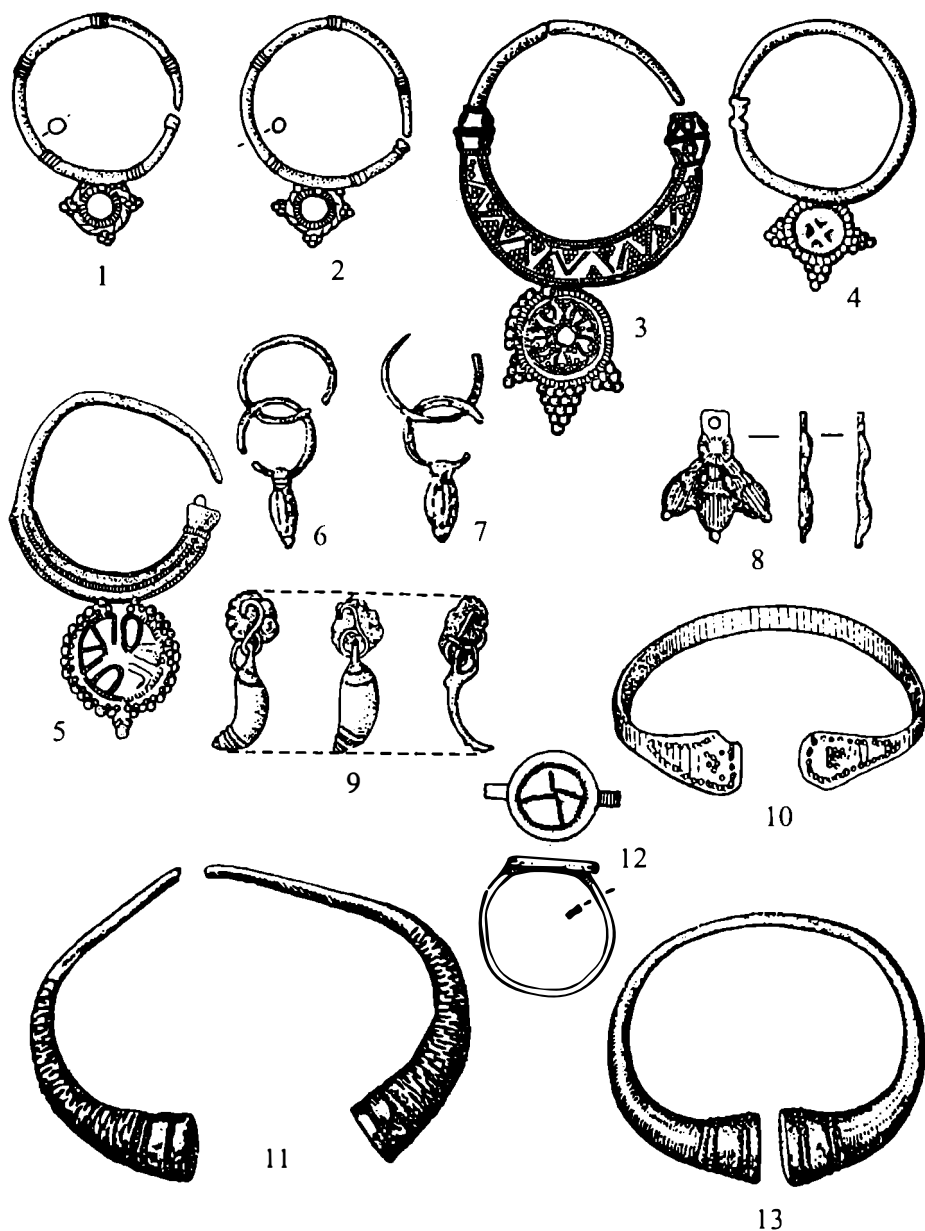

Fig. 5. Obiecte de podoabă bizantine din secolele V-VII d.H .

1-2, 12, Bratei; 3, 5, Coșoveni; 4, Ceptura; 6-7, 11, Rupca; 8, Maglavit;
9, Succava-Sipot; 10, Orlea; 13, Lopdca Nouă.

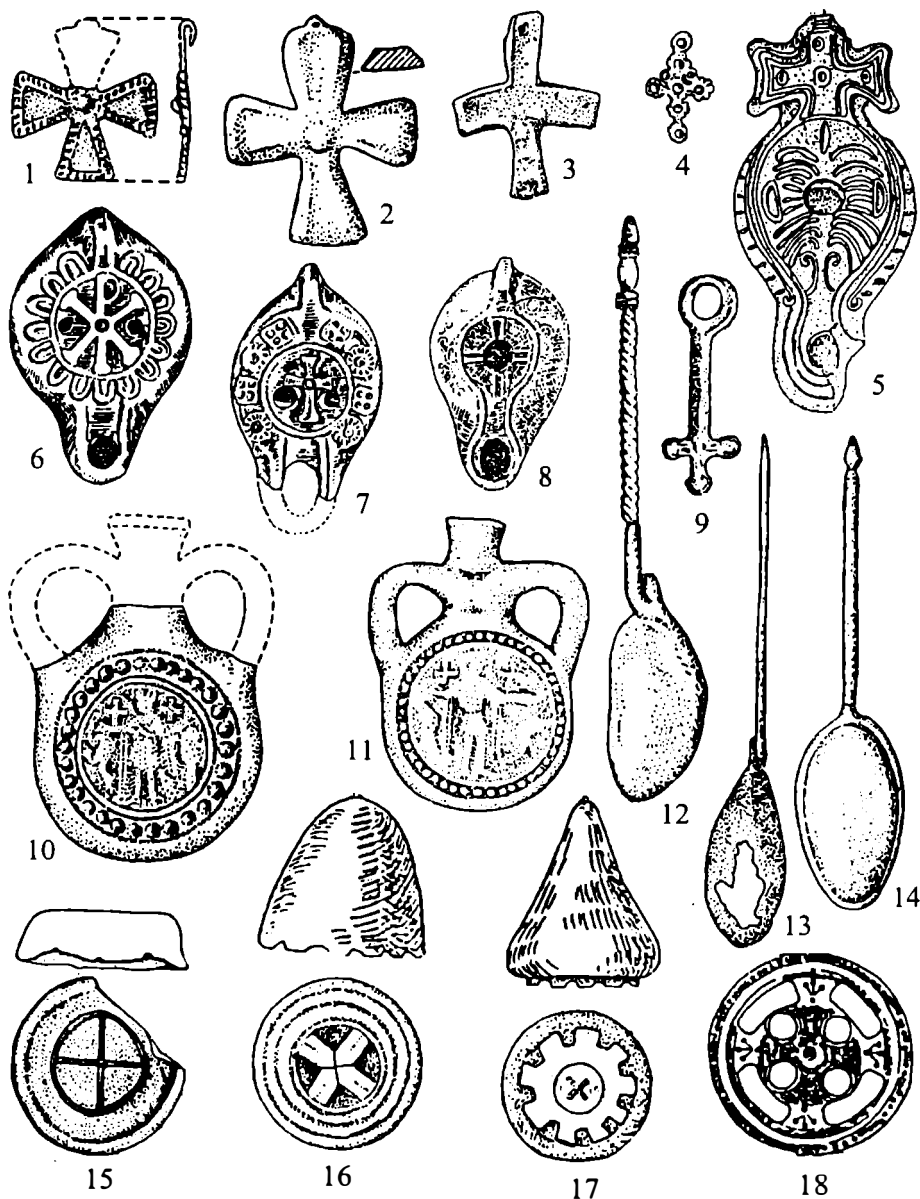

Fig. 6. Obiecte de cult, creștine, de factură bizantină.

1, Davideni; 2, Ruginoasa; 3, 10, Moigrad; 4, Reșca; 5, Celei; 6-7, Transilvania; 8, Feldioara; 9, Cândești; 11, 13, Orșova; 12, Botoșani; 14, Bucium; 15, Alcedar; 16, Palatca; 17, Jabăr; 18, Rateșul Cuzei.

nordul Africii și din Asia Mică. Prin drumurile de uscat sau pe mare, cunoscute încă din antichitate, ce mergeau de-alungul țărmului de nord al Mării Egee, apoi pe litoralul de vest al Mării Negre, asemenea produse au fost vehiculate și în regiunile de la nordul Dunării de Jos, unde se întâlnesc cu cele ajunse aici prin căile care străbăteau vestul Peninsulei Balcanice. De asemenea, în spațiul carpato-dunărean au fost atestate și diferite piese produse în atelierele goto-bizantine din Crimeea, de la Chersones, Phanagofia și altele, dintre acestea remarcându-se mai ales anumite tipuri de "fibule digitate", aplici și altele³⁰.

Culoarele economice și culturale, care pot fi stabilite pe baza caracteristicilor anumitor tipuri de obiecte vestimentare, de podoabă și de cult creștin, ca și a altor produse (amfore, ceramică, unelte etc.) și a difuziunii lor în timp și spațiu arată limpede totodată și căile principale prin care, paralel cu aceste importuri s-au transmis și numeroase influențe de ordin cultural, spiritual, sesizabile în conținutul civilizației autohtone de la nordul Dunării de Jos. În felul acesta, multiplele și îndelungatele legături ale populației locale din regiunile carpato-dunărene cu lumea bizantină, cu civilizația și spiritualitatea ei timp de aproape un mileniu explică fără îndoială contribuțiile esențiale ale Bizanțului la definitivarea trăsăturilor culturii vechi românești, rolul său important în menținerea romanității din această parte a sud-estului european.

CONSIDÉRATIONS CONCERNANT CERTAINES IMPORTATIONS BYZANTINES AU NORD DU BAS-DANUBE AUX Ve-VIIe SIÈCLES AP. J.-CH. Résumé

Parmi les nombreuses découvertes archéologiques qui attestent la multitude des liens entre la population des régions carpato-danubiennes et le monde byzantin une place à part est occupée par certaines catégories des objets vestimentaires de parure et du culte, utilisées pendant la période comprise entre les Ve-VIIe siècles ap. J.-Ch. Ils représentent une grande variété de formes et d'ornements et produits par des techniques diverses, certaines extrêmement compliquées. Certains objets ont été réalisés manuellement, d'autres ont été produits en série dans des ateliers des artisans de diverses régions de l'empire.

En ce qui concerne les objets vestimentaires, il faut rappeler surtout les fibules à pied enroulé du type "romano-byzantin", faites à la main ou produites en série par coulage, les fibules "digitées" de divers types, prévues à l'appendice de la plaque du pied avec masque humaine et décorées des motifs végétaux, géométriques, cruciformes etc., auxquels on ajoute les boucles de ceinture du type "Siracuza", "Sucidava", "Salona-Histria", "Păpa", avec des plaques cruciformes ou ajourées etc.

Auprès d'objets vestimentaires, un assez grand nombre de parures ont été importées de Byzance; on remarque surtout les boucles d'oreille prévues à pendentif en

(30) D.G.h. Teodór, *op. cit.*, în *Arh. Mold.*, XV, 1992, p. 119-152.

forme d'étoile, les bagues, les bracelets et les pendentifs, dont beaucoup sont décorées de motifs spécifiques à l'art byzantin.

Une autre catégorie d'importations de l'Empire est représentée par les objets de culte chrétien. Ils présentent une assez grande variété et on rencontre en diverses proportions qui varient d'une région à l'autre, des pièces utilisées au service divin, comme les vases liturgiques en métal ou en argile, les candélabres, les petites lampes en argile ou métalliques, les petits récipients pour les liquides bénits, les cuillères eucharistiques, les talismans, divers objets aux symboles chrétiens ou aux inscriptions religieuses, des matrices pour couler des croix, des instruments à cacheter le pain bénit, de divers objets en terre cuites aux signes chrétiens etc.

Bien sûr, en plus des objets mentionnés plus haut, on a importé aussi de Byzance de nombreuses amphores pour les huiles, les vins, et d'autres produits, des outils, des étoffes, des pièces en verre etc. Dans un important pourcentage les échanges économiques s'effectuaient en nature. Pour les produits byzantins vendus, les marchands de l'empire achetaient en échange certaines sortes de céréales, des animaux domestiques, du miel et de la cire des abeilles, du sel, des fourrures d'animaux sauvages et autres provenus des régions du nord du Bas-Danube. La présence d'un très grand nombre de monnaies byzantines de bronze, prouve clairement qu'on utilisait d'une manière fréquente la monnaie pour les transactions commerciales.

Pour ce qui est de ces réalités, il est nécessaire de retenir même la constatation que les analogies des découvertes byzantines du nord du Bas-Danube avec les différentes pièces attestées dans diverses zones du sud du fleuve, tout comme l'existence dans ces régions-là d'importants centres de production artisanale et des vieilles routes commerciales, indiquent nettement les tracées culturels et économiques qui ont favorisé la pénétration de tels produits au nord du Bas-Danube.

En suivant la diffusion de certains types d'importations mentionnés, il résulte que du Ve-VIIe siècles ap. J.-Ch. ont existé deux importantes routes de circulation pour de tels objets; l'une orientale parcourant la Thracie, la Moesie et la Scythie Mineure et bien sûr les routes de navigation par la mer Noire; l'autre occidentale, par les provinces d'Epyre, de Prevalitana, de Dalmatie, par la Dacia Ripensis et Dacia Mediterranea, tout comme par les voies navigables de la mer Adriatique.

Les tracées culturelles et économiques, qui peuvent être établies conformément aux certains types d'objets vestimentaires, de parure et du culte chrétien et à leur diffusion dans l'espace, montrent en même temps, les principales voies par lesquelles parallèlement avec ces importations, a pénétré une série d'influences d'ordre culturel et spirituel signalées dans la civilisation autochtone du Bas-Danube.

LEGENDE DES FIGURES

Fig. 1. Les principales voies commerciales de Byzance dans les Ve-VIIe siècles ap. J.Chr.

Fig. 2. Fibules romano-byzantines à pied enroulé et coulées. 1, 3-4, Celei; 2, 6-8, Muntenia; 5, Clisura Dunării.

Fig. 3. Fibules "digitées" produites en Byzance. 1, Ferigele; 2, Banat; 3, Fărcașele; 4, Felnac; 5, Săcueni; 6, Sarata Monteoru; 7, București-Tei; 8, Căscioarele.

Fig. 4. Diverses types des boucles de ceintures byzantines. 1, Noșlac; 2, Celei; 3, Borniș; 4, 9, Sarata Monteoru; 5-6, 10-11, Bratei; 7, Botoșana; 8, Balta Verde; 12, Săbăoani; 13, Târnava Mare; 14, Butimanu.

Fig. 5. Objets de parure des Ve-VIIe siècles produits en Byzance. 1-2, 12, Bratei; 3, 5, Coșoveni; 4, Ceptura; 6-7, 11, Rupea; 8, Maglavit; 9, Suceava-Sipot; 10, Orlea; 13, Lopdea Nouă.

Fig. 6. Objets de culte, chrétiens, produits en Byzance. 1, Davideni; 2, Ruginoasa; 3, 10, Moigrad; 4, Reșca; 5, Celei; 6-7, Transilvania; 8, Feldioara; 9, Căndești; 11, 13, Orșova; 12, Botoșani; 14, Bucium; 15, Alcedar; 16, Palatca; 17, Jabăr; 18, Rateșul Cuzei.